

1. Які ўплыў хрысціянства аказала на культуру Сярэднявечча?

2. Вылучыце перыяды ў развіцці адукацыі ў сярэднявечнай Еўропе і ахарактары-зуйце кожны з іх.

3. Раскажыце пра сістэму навучання ў сярэднявечных універсітэтах. З дапамогай рэсурсаў сеткі інтэрнэт знайдзіце адрозненні паміж імі і сучаснымі ўніверсітэтамі.

4. Чым адрозніваліся творы царкоўнай, рыцарскай літаратуры і фальклору? Прывядзіце прыклады такіх твораў.

5. Адлюструйце схематычна раманскі і гатычны храмы ў разрэзе. Растлумачце, чаму вы паказалі іх менавіта так.

6. Назавіце галоўнае адрозненне культуры Ранняга Адраджэння ад сярэднявечнай.

7. З дапамогай дадатковых крыніц інфармацыі і вучэбнага матэрыялу складзіце воблака слоў, што характарызуе гатычны стыль. Выкарыстоўваючы яго, падрыхтуйце апісанне сабора Нотр-Дам.

8. Уявіце, што вы пішаце кнігу (складаеце каталог) пра заходнееўрапейскую архітэктuru (мастацтва) эпохі Сярэднявечча. Распрацуйце разгорнуты план кнігі і яе вокладку. Якую фатаграфію вы зробіце асноўнай на вокладцы? Чаму?

§ 12. Візантыя ў Сярэднявеччы

Якія былі асаблівасці дзяржаўнага, грамадскага і культурнага развіцця Візантыі? З чым яны былі звязаны?

Калі і чаму адбыўся падзел Рымскай імперыі на Заходнюю і Усходнюю? Якія дзяржавы былі самымі вялікімі на палітычнай карце Еўропы ў Раннім сярэднявеччы? Якія былі прычыны расколу хрысціянства на заходнюю і ўсходнюю цэрквы? Дайце азначэнне паняццям «мазаіка», «фрэска», «абраз». (Гісторыя Сярэдніх вякоў, 6 клас; § 10 гэтага вучэбнага дапаможніка)

Візантыйская імперыя на палітычнай карце Сярэднявечча. Сваю назву Візантыйская імперыя атрымала ад горада Візантый, на месцы якога ў 330 г. імператар Канстанцін заснаваў новую сталіцу — Канстанцінопаль. Сучаснікі называлі гэтую дзяржаву Рамейскай (гэта значыць Рымскай) імперыяй, а афіцыйная назва сталіцы гучала як «Новы Рым». Падданыя візантыйскага імператара ганарова называлі сябе «рамеямі», што ў перакладзе з грэчаскай мовы азначала «рымляне». Такім чынам, Візантыя, якая ўзнікла на месцы Усходняй Рымскай імперыі, успрымалася яе імператарамі як прамы пераемнік некалі адзінай магутнай рымскай дзяржавы.

1(B)

Візантыя ў VI ст.

Ахарактарызуйце з апорай на картасхему знешнепалітычнае становішча Візантыі ў VI ст.

Сацыяльныя адносіны ў Візантыі.

На чале візантыйскага грамадства стаяў імператар, які быў абсалютным манархам-самадержцам. Ён лічыўся «богаабраным» і павінен быў несці перад Богам адказнасць за сваіх падданных.

З цягам часу замест лацінскага слова «імператар» сталі выкарыстоўваць грэчаскі тэрмін «васілеўс».

N.B.

Магутнасць і багацце імператараў сімвалізавалася нават колерам. Золата і пурпур (асаблівае яркае адценне чырвонага) лічыліся колерамі, годнымі выключна імператарскай сям'і. Пурпурным было нават чарніла, якім імператар падпісваў дакументы. Пры аздабленні імператарскага палаца выкарыстоўваўся рэдкі камень чырвонага колеру — парфір.

Імператарская ўлада лічылася спадчынай. Чыноўнікі, вышэйшая знаць і духавенства складалі «вярхі» візантыйскага грамадства. Васілеўс дараваў ім або землі, або штогадовыя выплаты з казны. У той жа час для Візантыі была характэрная барацьба за ўладу. Здаралася, што змоўшчыкі забівалі імператара і ўзводзілі на трон новага правіцеля.

Манарх кіраваў імперыяй з дапамогай вялікага штату чыноўнікаў. Такая велізарная бюракратычная сістэма патрабавала значных сродкаў на сваё ўтрыманне. Гэта выклікала рост падаткаабкладання. Да VII ст. сельская гаспадарка ў экано-

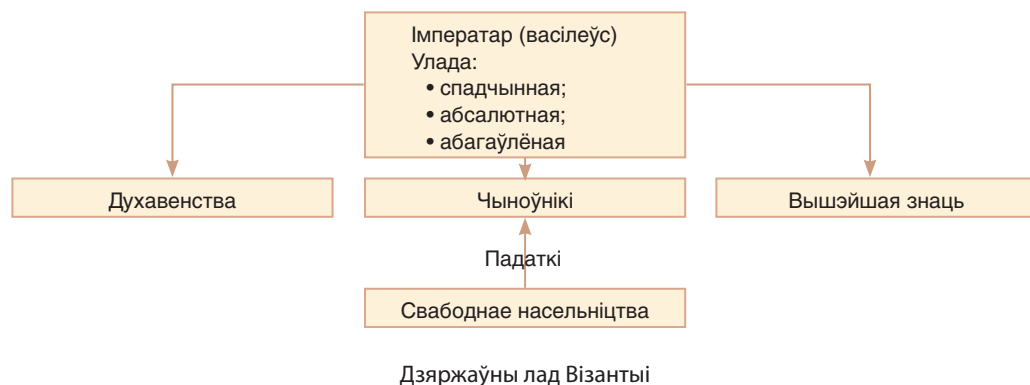
Візантыя ў XI–XII стст.

Вызначце, якія тэрытарыяльныя змены адбыліся ў Візантыі да сярэдзіны XIII ст. Высветліце, з чым яны былі звязаны.

міцы Візантыі стала грунтавацца на працы свабодных сялян-абшчыннікаў. Яны валодалі ворнай зямлёй на правах прыватнай уласнасці, а таксама маглі карыстацца абшчыннымі ўгоддзямі і млынамі. На карысць дзяржавы яны плацілі падаткі — пазямельны і падушны. Існаваў прынцып кругавой парукі пры выплаце падаткаў. Акрамя таго сяляне павінны былі несці дзяржаўныя павіннасці: будаваць абарончыя ўмацаванні, дарогі, масты. Аднак з цягам часу яны траплялі ў асабістую залежнасць ад багатых землеўладальнікаў або ад дзяржавы. Існаваў таксама слой свабодных сялян-арандатараў.

Прачытайце ў свабоднай энцыклапедыі «Вікіпедыя» ўводзіны да артыкула «Візантыйскі імператар». Назавіце падставы, якія дазвалялі заняць імператарскі трон. Як яны змяняліся з цягам часу? Якімі былі асаблівасці жыцця імператара? Падрыхтуйце інфаграфіку пра візантыйскага імператара.

Візантыйскія гарады. Пасля падзення Заходняй Рымскай імперыі пад націскам варвараў назіраўся рэзкі заняпад гарадоў. Сітуацыя ў Візантыі была крыху іншай: гарадское жыццё працягвала развівацца, а гарады былі цэнтрамі рамяства і гандлю, навукі і мастацтва.

Галоўным горадам імперыі была яе сталіца — Канстанцінопаль, які ў Старажытнай Русі велічна называлі Царградам. Гэта быў адзін з самых багатых і вялікіх гарадоў таго часу. Раскошны выгляд сталіцы павінен быў падкрэсліць магутнасць дзяржавы і трываласць улады імператара.

У сталіцы імперыі знаходзіўся царскі палац — рэзідэнцыя правіцеля. Канстанцінопаль славіўся вялікімі рынкамі, навучальнымі ўстановамі, храмамі. Самім горадам кіраваў эпарх — спецыяльны чыноўнік, якога прызначаў імператар.

Візантыйская манета з выявай Юстыніяна

Канстанцінопаль.
Сучасная рэканструкцыя

Квадрыга святога Марка,
якая ўпрыгожвала іпадром,
г. Канстанцінопаль, Візантыя. IV ст. да н. э.

Эканамічнае працвітанне Канстанцінопаля забяспечвалася за кошт выгаднага геаграфічнага становішча. Міжземнае мора давала магчымасць весці гандаль з многімі краінамі. Сам горад стаяў на самых значных гандлёвых шляхах таго часу. Сушапутны Вялікі шаўковы шлях вёў з Азіі ў Еўропу, а водны «з вараг у грэкі» злучаў Візантыю са Скандынавіяй і праходзіў праз землі ўсходніх славян. Візантыйскія купцы падтрымлівалі актыўныя гандлёвыя адносіны з заходнееўрапейскімі краінамі, Іранам, Індыяй і Кітаем. Купцы павінны былі плаціць гандлёвыя пошліны на карысць дзяржавы.

Акрамя Канстанцінопаля самымі вялікімі і значнымі гарадамі з'яўляліся Александрыя і Антыёхія. У візантыйскіх гарадах былі добра развітыя розныя рамёствы. Рамеснікі выплачвалі ў дзяржаўную казну падаткі. Сярод рамесных заняткаў, якія не былі тады распаўсюджаны на Захадзе, але квітнелі ў Візантыі, варта назваць вытворчасць папірусу, шклянога посуду, шаўковых тканін.

Гарадское жыццё Візантыі складана ўявіць без грамадскіх відовішчаў, самымі папулярнымі з якіх сталі гонкі на калясніцах. Гэтыя конныя спаборніцтвы праходзілі на спецыяльных іпадромах.

Праваслаўная царква ў Візантыі. Хрысціянская рэлігія справядліва лічылася адной з асноў развіцця духоўнага жыцця Візантыі. У імперыі панавалі праваслаўны (усходні) тып хрысціянства. Калі ў заходнім хрысціянстве кіраўніком царквы прызнаваўся епіскап Рыма, то праваслаўнай царквой кіравалі чатыры патрыярхі: канстанцінопальскі, александрыйскі, антыёхійскі і іерусалімскі. Гэта сведчыць пра так званую калегіяльную форму кіравання, паколькі найбольш важныя рашэнні патрыярхі прымалі разам. У той жа час фактычнае першыństwo ў гэтай калегіі належала патрыярху Канстанцінопаля. Але і яго паўнамоцтвы былі абмежаваны імператарскай уладай. Менавіта імператар меў права прызначаць на царкоўныя пасады і здымаць з іх. Ён мог склікаць царкоўныя саборы і зацвярджаў іх рашэнні. Такім чынам, свецкая ўлада кантралявала рэлігійнае жыццё ў імперыі.

Значным для развіцця грамадства было манаства. Манахі актыўна займаліся літаратурнай дзейнасцю. Яны пісалі арыгінальныя творы і перапісвалі працы антычных аўтараў. На пачатак XI ст. у імперыі налічвалася каля 7 тыс. манастыроў.

З умацаваннем хрысціянства ў суседніх дзяржавах Візантыя старалася паўплываць на іх. Старажытная Русь, Балгарыя і Сербія прынялі хрысціянства ад Візантыі. Візантыйскія царкоўныя дзеячы браты Кірыла і Мяфодзій у IX ст. стварылі на аснове літар грэчаскага алфавіта славянскую азбуку — кірыліцу, якой мы карыстаемся і цяпер. З грэчаскай на славянскія мовы перакладалася царкоўная і свецкая літаратура. Візантыйскія архітэктары ўзвялі першыя на Русі храмы з каменю.

Культурная спадчына Візантыі. Галоўнай асаблівасцю культуры Візантыі было тое, што яна фарміравалася на скрыжаванні традыцый Усходу і Захаду, у яе аснову пакладзена антычная грэка-рымская спадчына. З пачаткам Сярэднявечча ў ёй не назіраўся характэрны для заходнееўрапейскіх краін заняпад. У Візантыі працягвала развівацца гарадское жыццё, а гарады з’яўляліся асноўнымі цэнтрамі культуры. Працэнт адукаваных людзей быў значна вышэйшы, чым на Захадзе. Письменнасць сярод простага люду была не рэдкасцю. Сістэма адукацыі ўключала як царкоўныя, дзяржаўныя, так і прыватныя школы. Пачатковая адукацыя складалася з навучання лічэнню, пісьму і чытанню. Першая вышэйшая школа ў Візантыі была створана згодна з імператарскім указам у сярэдзіне XI ст. Гэтая навучальная ўстанова складалася з філасофскага і юрыдычнага факультэтаў. На мяжы XI—XII стст. была створана другая вышэйшая навучальная ўстанова, дзе ўжо вывучалі медыцыну. Аднак, у адрозненне ад заходнееўрапейскіх універсітэтаў, вышэйшыя школы Візантыі не мелі аўтаноміі, а поўнасьцю залежалі ад дзяржавы.

З навуковых дысцыплін найбольш паспяхова развіваліся матэматыка, астраномія, геаграфія, хімія, медыцына, інжынерная справа. Візантыйскія вучоныя захоўвалі сакрэты вырабу шкла, лекавых сродкаў і фарбаў. У ваеннай справе візантыйцы выкарыстоўвалі «грэчаскі агонь» — гаручую сумесь, якая выкідвалася са спецыяльных гармат. Гэтым агнём падпальвалі варожыя караблі, прымянялі яго пры аблозе і абароне гарадоў. Састаў «грэчаскага агню» (як мяркуецца, сумесь нафты і смалы) захоўваўся ў найстражэйшай таямніцы.

Гістарычная навука атрымала ў Візантыі значнае развіццё. Адным з самых вядомых гісторыкаў быў Пракопій Кесарыйскі, які напісаў вялікую працу «Гісторыя войнаў» (VI ст.). Распаўсюджаным гістарычным жанрам

Музыканты з арганам, аўлосам і лірай.
Мазаіка з візантыйскай вілы,
в. Мар’ямін, Сірыя. Канец IV ст.

Інтэр'ер сабора Святой Сафіі,
г. Стамбул, Турцыя. Сучасны выгляд

з'яўлялася хроніка — сістэматычны кароткі выклад падзей па гадах, пачынаючы ад стварэння свету. У гэтым жанры, напрыклад, была напісана вядомая «Хроніка», створаная Яўсевіем Кесарыйскім і «пераказаная» Іеранімам Блажэнным (IV—V стст.).

Візантыйскія географы пераўзыходзілі заходнееўрапейскіх у справе стварэння карт і планаў гарадоў. Вялікая ўвага ў Візантыі надавалася кніжнай справе. Візантыйскія вучоныя захавалі шматлікія рукапісы антычных аўтараў, дзякуючы чаму многія творы грэчаскіх і рымскіх пісьменнікаў дайшлі да нашага часу.

Асаблівае развіццё ў імперыі атрымала архітэктура. Да XI ст. сфарміраваўся найбольш распаўсюджаны тып царкоўнага будынка —

крыжова-купальны. Самым праслаўленым помнікам візантыйскага дойлідства з'яўляецца знакаміты храм Святой Сафіі, пабудаваны ў 537 г. Над узвыдзеннем будынка працавалі на працягу 5 гадоў 10 тыс. чалавек. Храм уяўляе сабой чатырохвугольны будынак з вялізным купалам, які абапіраецца на два паўкупалы. У цэнтры будынка знаходзіцца агромністая зала, напоўненая святлом, якое бруіцца з сарака вокнаў каля купальнай асновы. Сцены храма былі багата аздоблены мазаікай і фрэскавым жывапісам.

З апісання храма Святой Сафіі ў творы Пракопія Кесарыйскага

У вышыню ён падымаецца нібыта да неба, і, як карабель на высокіх хвалях мора, ён вылучаецца сярод іншых збудаванняў, быццам бы схіляючыся над астатнім горадам... Невыказным хараством славіцца ён... Можна было б сказаць, што месца гэтае не звонку асвятляецца сонцам, а што бляск нараджаецца ў ім самім: такая колькасць святла напаўняе гэты храм. Чыстым золатам выкладзена столь, злучаючы з хараством раскошу... яго ззянне перамагае бляск камянёў. З аднаго і другога боку — дзве галерэі; і ў іх столь з'яўляецца купалам, а ўпрыгажэннем — золата. Адна з гэтых галерэй прызначана для мужчын, якія моляцца, другая — для жанчын... Хто злічыў бы пышнасць калон і мармураў, якімі ўпрыгожаны храм? Можна было б падумаць, што знаходзішся на раскошным лузе, пакрытым кветкамі.

Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, складзіце сваё апісанне храма Святой Сафіі і правядзіце віртуальную экскурсію для аднакласнікаў.

У цэлым па ўзроўні культурнага развіцця Візантыя доўгі час апераджала краіны Заходняй Еўропы і нават уплывала на іх. Сюды з Захаду прыежджалі атрымліваць адукацыю, вывучаць рамёствы і мастацтва заходнееўрапейскія майстры. Правіцелі краін Заходняй Еўропы часта запрашалі да свайго двара знакамітых візантыйскіх мастакоў, ювеліраў, архітэктараў, вучоных.

Гісторык-медыевіст З.У. Удальцова лічыла, што захаванне ў Візантыі цэнтралізаванага кіравання і моцнай імператарскай улады аказала вялікі ўплыў на ідэалогію і культуру Візантыі.

Падбярэце гістарычныя факты, якія даказваюць або абвяргаюць гэтую думку.

У цэлым можна канстатаваць, што высокі ўзровень культуры з'яўляўся адметнай рысай Візантыі і быў цесна звязаны з іншымі асаблівасцямі развіцця дзяржавы.

У Візантыі захаваліся традыцыі Рымскай імперыі. Але цяпер этнічнай асновай дзяржавы быў грэчаскі народ, а рэлігійнай — хрысціянства ў форме праваслаўя. Сталіцай Візантыі з'яўляўся Канстанцінопаль — найважнейшы цэнтр рамяства, які звязаў Еўропу з усходнімі краінамі гандлёвым мостам. Улада імператара была неабмежаванай. Структура візантыйскага грамадства не была такой саслоўна размежаванай, як у Заходняй Еўропе, аднак сяляне і тут паступова траплялі ў розныя формы залежнасці ад буйных землеўладальнікаў. Заняпад Візантыі прадвызначылі нашэсці мусульманскіх народаў: арабаў, туркаў-сельджукаў, потым туркаў-асманаў, якія і ўзялі Канстанцінопаль у 1453 г.

1. Вызначце храналагічныя рамкі існавання Візантыйскай імперыі. Перадайце яе гісторыю ў 4–5 сказах.
2. У чым былі асаблівасці імператарскай улады ў Візантыі? Што збліжала візантыйскага імператара са старажытнымі ўсходнімі правіцелямі?
3. Якія сацыяльныя групы можна вылучыць у візантыйскім грамадстве? Ахарактарызуйце становішча кожнай з іх.
4. Чым адрознівалася становішча хрысціянскай царквы ў Візантыі і ў Заходняй Еўропе?
5. У чым праяўляўся ўплыў Антычнасці на гісторыю і культуру Візантыі? Як вы думаеце, чаму Візантыя (у адрозненне ад Заходняй Еўропы) змагла захаваць антычныя традыцыі?
6. Напішыце эсэ «Унёсак Візантыі ў сусветную культуру».

